

Motion till riksdagen

1988/89:Ju817

av Rolf Dahlberg m.fl. (m)

Stöd till brottsoffer, m.m.

Moderata samlingspartiet har i en partimotion 1988/89:JU805 av Carl Bildt m.fl. angående minskad brottslighet angivit sin principiella inställning beträffande den enskildes rättstrygghet i vårt samhälle.

I denna motion behandlar vi frågor om ökat stöd till brottsoffer.

Många brott

1987 polisanmäldes 1 093 417 brott i vårt land. För att få ett begrepp om hur brottsligheten utvecklas måste man betrakta en längre period. Det är då klart att den svenska brottsligheten generellt sett ökar stabilt år från år. Sedan år 1950 har antalet brott mer än femdubblats. 1986 anmäldes 145 000 fler brott mot brottsbalken än 1982.

Den verkliga brottsligheten ligger dock på en högre nivå. Enligt en intervjuundersökning genomförd av statistiska centralbyrån (SCB) uppgav 22 % av hushållen att de drabbades av stöld eller skadegörelse år 1984. Omkring 12 % av befolkningen uppgav att de hade avstått från att gå ut på kvällen av rädsla för att bli ofredade. Endast ca 1/3 av de personer som drabbats av grovt våld och ca hälften av dem som råkat ut för stöld eller skadegörelse gjorde polisanmälan.

Det är alltså viktigt att ha klart för sig att antalet offer som drabbas av brott i själva verket är betydligt fler än officiell statistik utvisar.

Så drabbas offret

Fil kand Olof Dahlbäck har genomfört en enkätundersökning av personer som har fallit offer för vålds- eller tillgreppsbrott (Brottsoffer BRÅ utredning 1988:1). Undersökningen visar bl a följande.

17 % av de personer som utsattes för grovt våld uppgav att de fick en allvarlig kroppsskada. Av dem som utsattes för icke grovt våld uppgav 16 % att de fick sådan skada. Av dem som utsattes för grovt våld förklarade 10 % att brottet vållat dem invaliditet eller bestående kroppsligt men.

De som blir offer för brott drabbas också av ekonomiska förluster. Värst utsatt är den grupp som råkar ut för inbrott i sin bostad. Ca en tredjedel av dessa personer uppgav att deras förlust, med eventuell försäkringsersättning frånräknad, uppgick till mellan 1 001 och 10 000 kronor och 14 % förklarade att förlusten var större än 10 000 kronor. Drygt var tionde person som utsatts för grova våldsbrott led en ekonomisk skada som uppgick till mer än 10 000 kronor. Ett betydande antal individer uppgav att den ekonomiska förlusten

hade inneburit en svår påfrestning för dem. I synnerhet offer för våldsbrott drabbades av förlorad arbetsförtjänst. Var sjätte som utsatts för grovt våld och var sjunde som utsatts för icke grovt våld förklarade att de förlorat förtjänst under mer än 5 dagar.

Men offer för brott kan också drabbas av psykiska besvär. Nästan två tredjedelar av dem som råkade ut för grovt våld uppgav att de hade haft sådana besvär. Det gällde också för 43 % av de personer som drabbats av icke grova våldsbrott och inbrott. Besvärerna yppade sig som sömnsvårigheter, oro, rastlöshet, nervositet, koncentrationssvårigheter, depression och nedstämdhet. En stor del av offren kände sig chockade av brottet och mer än hälften av dem som drabbats av grovt våld eller bostadsinbrott kände rädsla för att åter bli utsatt för brott.

Undersökningen visar således att bakom de statistiska uppgifterna om anmälda brott finns mycket mänskligt lidande. Ett antal brottsoffer drabbas av allvarliga kroppsskador och till och med invaliditet. Många får uppleva kännbara ekonomiska förluster. Psykiska besvär direkt beroende på brottet är vanligt förekommande.

Kriminalpolitik för fler eller färre brott?

Det är bl a mot bakgrund av brottsoffrens lidande som diskussionen om kriminalpolitikens utformning bör föras. Det har i vårt land under flera decennier funnits en klar tendens att ägna mer uppmärksamhet åt brottslingen än åt offret. Varför handlar brottslingen som han gör? Hur påverkar straffet honom? Hur kan man få en brottsling att avstå från ytterligare brott? På vilket sätt kan brottslingen stödjas bäst? Dessa frågor är naturligtvis nödvändiga inslag i en kriminalpolitisk diskussion. Men det finns också många andra faktorer som måste tillmätas betydelse då kriminalpolitiska åtgärder övervägs. Allför länge har brottsoffret uppfattats som en bland många siffror i en brottsstatistik som ansetts tämligen ointressant.

Från moderat sida har vi inte delat denna uppfattning. Under en följd av år har vi förespråkat en kriminalpolitik som syftar till att förhindra att så många brott begås. Målet har varit att minska antalet brottsoffer. Detta synsätt har resulterat i kritik av socialdemokratisk kriminalpolitik. Denna har nämligen under lång tid präglats av stor hänsyn till brottslingens situation men begränsat intresse för hur antalet brott skall nedbringas och därmed brottsoffrens antal bli färre.

Socialdemokraterna har i olika avseenden fört en politik som inte har motverkat brottslighet. Här skall några exempel nämnas.

Polisens roll i det brottsbekämpande arbetet har underskattats. Som en direkt följd av socialdemokraternas ovilja att låta utbilda tillräckligt antal poliser befinner sig polisväsendet nu i en svår kris. Möjligheterna att snabbt ingripa mot brottslingar och att utreda brott har därmed påtagligt försämrats.

Socialdemokraterna har medverkat till att införa den sk halvtidsfrigivningen, dvs att till fängelse dömda personer frigges efter halva strafftiden. Då "reformen" trädde i kraft 1983, släpptes ett antal dömda personer ut i förtid. I en rapport har BRÅ visat att det då inträffade 1 200 grova stölder (varav 800

inbrott), 3 300 enkla stölder, 300 bedrägerier och 160 rån och misshandelsfall.

Mot. 1988/89
Ju817

Socialdemokraterna har genomdrivit ett vidgat tillämpningsområde för skåtsunderslåtelse. Innebörden av åtsunderslåtelse är att en person slipper åtal och straff för ett brott. Denna ordning är en viktig orsak till att unga människor kan utveckla vanebrotslighet. Då de märker att ingen reaktion inträffar fortsätter de att begå brott.

Socialdemokraterna har motsatt sig att effektiva sanktioner sätts in mot vanebrotslingar. En stor del av brotten i vårt land begås av en liten, högaktiv skara förbrytare. Socialdemokraterna har inte varit beredda att medverka till att återfall i brott generellt sett skall anses som en försvårande faktor och medföra strängare straff.

Under senare år har från regeringens sida presenterats vissa lagförslag som stärker brottsoffrens ställning. Men så som anförts ovan är den socialdemokratiska politiken då det gäller insatser för att minska brottsligheten fortfarande präglad av passivitet.

Moderat politik ger färre brott

Från moderat sida har i olika sammanhang lagts fram förslag om åtgärder som skulle leda till minskad brottslighet. Det har bland annat varit fråga om bättre resurser till polisen, minskat utrymme för åtsunderslåtelse, kraftigare reaktion mot återfallsbrotslingarna och avskaffad halvtidsfrigivning. Vi har vidare krävt att skyddet för brottsoffer skall stärkas. Det återstår emellertid ännu mycket att göra för att stärka brottsoffrens ställning. Vi lägger här fram ett program med konkreta förslag om hur detta kan ske. Vissa av förslagen överensstämmer med förslag som förs fram i den ovannämnda BRÅ-skriften.

Skarp lagen om besöksförbud

Lagen om besöksförbud trädde i kraft sommaren 1988. Lagens syfte är att ge bättre skydd för den som förföljs och trakasseras. Den som bryter mot en föreskrift om besöksförbud kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Det har redan visat sig att lagen är bristfällig. I och med att maximistrafvet är satt till sex månader kan personella tvångsmedel i form av anhållande och häktning som regel inte tillgripas. Därmed finns inga särskilda åtgärder på kort sikt som kan vidtas mot exempelvis en man som bryter mot ett besöksförbud och fortsätter att trakassera en kvinna genom besök, telefonsamtal eller brev. Självklart kan mannen förhöras av polis och så småningom åtalas och dömas. Men under tiden kan mannens förföljelse av kvinnan fortsätta. Detta är inte godtagbart. Den som trakasseras vid upprepade tillfällen kan känna sig i en mycket utlämnad position. Även om kontakterna inte alltid innebär något hot i brottsbalkens mening kan den person som utsätts för gärningarna uppleva dessa som hotfulla.

Det finns därför skäl att höja straffsatsen till ett års fängelse för att man skall kunna ingripa resolut i grava fall. Genom att fängelse ett år stadgas för brottet blir det möjligt att anhålla och häkta personer som överträder lagen

om besöksförbud. Vi menar att det är försvarbart med en sådan straffsats då det är fråga om överträdelser av ett besöksförbud enligt lagen.

BRÅ har fått regeringens uppdrag att se över lagen om besöksförbud. Uppdraget skall redovisas senast den 31 mars 1989. Detta bör betyda att även om ett behov av lagändring föreligger kommer sådan eventuellt inte att ske förrän 1990. Enligt vår mening innebär detta att en motiverad och tämligen okomplicerad lagändring i onödan skjuts framåt i tiden. Regeringen bör snarast förelägga riksdagen ett förslag till lagändring som går ut på att överträdelse av ett besöksförbud skall kunna föranleda ett års fängelse. Därmed öppnas möjlighet till anhållande och häktning i sådana fall.

Staten bör förskottera skadestånd till brottsoffer

Förhållandevis många brottsoffer drabbas av ekonomiska förluster på grund av brottet; inte sällan är brottsoffren oförsäkrade. Om brottslingen döms för brottet kan han också åläggas att utge skadestånd till den drabbade. Sådant skadestånd kan givetvis också avse självrisk som ett försäkrat brottsoffer fått stå för. För närvarande måste offret själv vidta olika åtgärder för att få skadeståndet utbetalat. Det händer dock ofta att något skadestånd aldrig erläggs eller att endast en del av beloppet kommer den skadelidande tillhanda.

Staten kan sägas vara delvis ansvarig för att ett brott har begåtts. Då staten – så som skett i Sverige – dessutom underlåter att vidta tillräckliga åtgärder för att motverka brottsligheten, måste staten i vart fall ge brottsoffren påtagligt stöd.

Brottsoffren är en eftersatt grupp i vårt samhälle. De behöver ökat bistånd från det allmänna. Staten har helt andra möjligheter än en enskild att driva in utestående fordringar. Därför bör staten träda in och förskottera skadestånd som utdömts av domstol på grund av brott. Staten får sedan med sina bättre resurser återkräva beloppet från den skadeståndsskyldige, dvs brottslingen.

Rätt till skadestånd vid inbrott

Enligt skadeståndslagen kan för närvarande ett brottsoffer få ersättning för bl a lidande som uppstått i samband med brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande. Det är fråga om skadestånd som har nära samband med de egentliga personskadorna. Sådana skadestånd kan utdömas exempelvis vid sexualbrott.

Det är känt att många som drabbas av inbrott i sin bostad upplever detta som en grov kränkning och känner stark oro för att brottet skall upprepas. Några möjligheter till skadestånd för sådana negativa följder av brottet finns inte för närvarande. Det bör införas en rätt till ersättning för denna typ av ideella skador. Den som har haft inbrott i sin bostad skall kunna få särskilt skadestånd för denna integritetskränkning. Det skall också bli möjligt att få skadestånd för exempelvis förlust av egendom med särskilt affektionsvärde.

Ökade polisresurser

Det finns flera skäl för att förstärka polisens resurser. Viktiga insatser till stöd för brottsoffer är för närvarande – på grund av tidsbrist ofta omöjliga att

utföra. Av den ovan nämnda enkätundersökningen framgår att de flesta brottsoffren uppgivit att de blivit korrekt bemötta av polisen och är nöjda med polisens arbete. Det ligger i sakens natur att polisen intar en särställning när det är fråga om insatser till stöd för den som har drabbats av brott. I en sådan situation är polismannen inte bara representant för en myndighet utan också ofta den första människa som brottsoffret får kontakt med efter brottet. Mycket talar för att den chock som så många brottsoffer upplever skulle kunna mildras påtagligt genom samtal med polisen. Polisen skulle också kunna göra värdefulla insatser, exempelvis genom att ta kontakt med andra samhällsorgan, när offer för brott är i behov av stödjande åtgärder. Värdefullt vore säkerligen också om brottsoffret fick besök en tid efter brottet av en representant för polisen. Vid ett sådant besök kunde brottet ytterligare diskuteras och information lämnas om den fortsatta utredningen. Polisen bör också vid behov kunna ge brottsoffer råd om lämpliga brottsförebyggande åtgärder.

I ovan nämnda motion av Carl Bildt m.fl. har moderata samlingspartiet föreslagit att polisens resurser skall förstärkas med dels 600 nya polisaspiranter, dels 600 administrativa tjänster. De senare möjliggör att många polismän kan frigöras för yttre tjänst.

Bättre stöd från socialtjänsten

Enligt socialtjänstlagen har kommunen det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver. Då det gäller akuta insatser finns dock vissa brister. Endast i vissa större städer har inrättats så kallade socialjourer, som kan bistå de skadelidande genom samtal och hjälp med praktiska åtgärder. Socialjourerna kan också förmedla kontakter till andra samhällsorgan eller ordinarie verksamhet inom socialtjänsten. Mer än hälften av alla kommuner saknar någon form av jourservice.

I socialtjänstlagen finns särskilda avsnitt som bl a behandlar omsorger om barn och ungdom, omsorger om äldre människor och omsorger om människor med handikapp. Det bör i lagen föras in ett nytt avsnitt som särskilt behandlar omsorgen om brottsoffer. I lagen bör såväl behovet av socialjourer som en uppföljande kontaktverksamhet med brottsoffer behandlas. En sådan lagändring skulle ha betydelse för kommunernas inriktning av verksamheten och medföra att ökade resurser ägnades brottsoffren.

Stöd kvinnojourerna

Det finns för närvarande ca 100 kvinnojourer i vårt land. Vissa av dem har funnits under ett antal år, andra är förhållandevis nystartade. Enligt en enkätundersökning (se ovan nämnd BRÅ-skrift) tar kvinnojourerna årligen emot mellan 10.000 och 15.000 telefonsamtal samt mellan 2.000 och 3.000 besök. De kvinnojourer som disponerar sk skyddslägenheter tar varje år emot ca 2.000 kvinnor och 1.000 barn. Boendetiden kan variera från ett dygn till sex månader.

Det är uppenbart att kvinnojourerna utför ett viktigt arbete. Det ger olika former av stöd till kvinnor som drabbats av brott eller fruktar att utsättas för brott. Jourerna fungerar ofta som ett slags länk till myndigheter och olika

officiella instanser. För många kvinnor är det förhållandet att jourerna inte är myndigheter en avgörande faktor. Därmed kan hjälp sökas med fortsatt rätt till anonymitet. Kvinnojourernas verksamhet är baserad på frivilligt arbete. Så bör det förbli. Det vore olyckligt om dessa jourer blev någon form av offentlig myndighet.

Många kvinnojourers verksamhet begränsas på grund av bristande ekonomiska resurser. Det finns jourer som saknar permanent lokal. Vi menar att det finns starka skäl för det allmänna att stödja jourerna på olika sätt. Det kan vara fråga om hjälp med anskaffande av lokal eller bidrag till lokalkostnader. Motsvarande bistånd från det allmänna skall självfallet kunna ske även till s k brottsofferjourer, som har startats i landet under senare år.

Förbättrad information till brottsoffer

Det finns för närvarande stora brister beträffande information till brottsoffer. En myndighet bör få särskilt ansvar för att förmedla sådan information. Det kan vara fråga om upplysningar om vilka insatser socialtjänst eller sjukhus kan göra, uppgift om hur polisutredning och rättegång i allmänhet går till eller uppgifter om vilka möjligheter till skadestånd som finns. Genom broschyrer och annonser bör allmänheten fortlöpande få information om sådana frågor. Polisen bör vid kontakt med ett brottsoffer kunna överlämna broschyrer som ger sådan information.

Bättre uppgifter om det egna ärendet

Många brottsoffer får för närvarande inte någon information om hur polisutredningen framskrider. Detta är inte ett acceptabelt förhållande. De som har drabbats av brott bör fortlöpande få upplysningar om hur deras anmälan handläggs och vilka beslut som fattas i ärendet.

Brottsoffer bör också regelmässigt underrättas om eventuell rättegång mot brottslingen. Brottsoffer som åberopas som målsägande eller själva för talan i målet kallas självklart till rättegång i dag. Men det finns många brottsoffer som inte har någon sådan ställning. Det är emellertid rimligt att de underrättas om när den som begått den brottsliga handlingen ställs inför rätta.

Utred brottsoffers psykiska reaktioner

Det är känt att brott inte sällan leder till psykiska problem för offren. Utländska undersökningar visar att främst våldsbrott men även grova tillgreppsbrott skapar sådana problem. Någon kartläggning av hur brottsoffer i Sverige reagerar psykiskt finns inte, förutom den begränsade enkätundersökning som nämnts ovan. Det finns inte heller någon utredning om brottsoffrens kontakter med myndigheter och vilka erfarenheter myndigheterna har av detta arbete. Sådana utredningar bör därför snarast påbörjas. Resultaten av dem kan ligga till grund för ytterligare insatser till brottsoffrens skydd. Vidare kan de ge viktiga uppgifter om hur myndigheternas arbete med brottsoffer skall kunna förbättras.

Någon utredning om vad de "vanliga" brotten kostar landet finns inte. Ett antal utredningar om vad så kallad ekonomisk brottslighet kostar har dock genomförts. Moderaterna har i riksdagen vid flera tillfällen föreslagit att en utredning skall ske beträffande kostnader för de "vanliga" brotten. Tyvärr har övriga partier motsatt sig förslaget. Det skulle alltså vara fråga om att uppskatta kostnader för bl a offret, eventuell sjukhusvård, socialtjänstens insatser, polisutredning, rättsväsende och kriminalvården. En sådan utredning skulle vara av stor betydelse både vad gäller insatser för att förhindra brott och ytterligare insatser för brottsoffren.

Det bör ankomma på vederbörande utskott att utforma erforderlig lagtext i de fall sådan krävs.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till skärpt påföljd i lagen (1988:688) om besöksförbud på sätt som anges i motionen,

2. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om statens skyldighet att förskotta skadestånd till brottsoffer på sätt som anges i motionen,

[att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om rätt till skadestånd för integritetskränkning på sätt som anges i motionen,¹]

[att riksdagen beslutar att i socialtjänstlagen (1980:620) införa ett särskilt avsnitt angående omsorgen om brottsoffer i enlighet med vad som i motionen anförts,²]

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om stöd till kvinnojourer och brottsofferjourer,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om förbättrad information till brottsoffer.

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om bättre uppgifter till brottsoffer om det egna ärendet,

6. att riksdagen hos regeringen begär en utredning med syfte att belysa brottsoffers psykiska reaktioner i enlighet med vad som i motionen anförts,

7. att riksdagen hos regeringen begär en utredning med syfte att klarlägga de totala kostnaderna för brott mot enskilda.

¹ 1988/89:L624

² 1988/89:So304

Stockholm den 25 januari 1989

Mot. 1988/89
Ju817

Rolf Dahlberg (m)

Allan Ekström (m)

Ewy Möller (m)

Charlotte Cederschiöld (m)

Filip Fridolfsson (m)

Eva Björne (m)

Carl G Nilsson (m)

Jerry Martinger (m)

Göthe Knutson (m)

Anders Andersson (m)

Göran Ericsson (m)

Inger Koch (m)